

13.9.2021

Digi i vardagen-delegationen

Digi i vardagen-delegationen – Rundabordsdiskussion 19.5.2021

Grundläggande och mänskliga rättigheter i digitala tjänster

Innehåll

1. Referat	2
2. Rapportens utgångspunkt och mål	3
3. Varför är detta ämne viktigt?	3
4. Orsaker till problem gällande de digitala rättigheterna	5
4.1. Nivån på förståelsen av de digitala rättigheterna varierar i samhället.....	5
4.2. Utvecklingen av fungerande digitala tjänster kräver kompetens, resurser och tydlig lagstiftning.....	6
4.3. Regleringen gällande digitala rättigheter och digitala tjänster är komplicerad och otydlig	6
4.4. Alla kan inte ta del av tjänsterna eller använda dem särskilt väl.....	7
5. Förslag till åtgärder	7
Lagstiftningen och övervakningen av den	7
5.1.1. Fullskaligt utnyttjande av de grundläggande och mänskliga rättigheterna och den nationella lagstiftningen i regleringen av digitala tjänster.....	7
5.1.2. Ledarskapsutveckling inom digitalisering och koncentration av tillsynen.....	8
5.1.3. Obligatorisk tillgänglighetsaspekt i upphandlingen inom den offentliga förvaltningen	11
Utbildning och rådgivning	12
5.1.4. Integration av de digitala rättigheterna i läroplanerna och lärarutbildningen.....	12
5.1.5. Inrättandet av myndighetsrådgivning för medborgare och företag.....	14
Verktyg och incitament för att främja digitala rättigheter.....	15
5.1.6. Enklare kostnadsberäkningar för användbarhet och tillgänglighet.....	15
5.1.7. Testtjänst för kravöverensstämmelse	16
5.1.8. Certifikat för ansvarsfulla digitala aktörer.....	16
Kommunikation	16
5.1.9. Temaåret för digitala rättigheter 2022	16
Bilaga 1: Så här gjordes rapporten	19

1. Referat

De grundläggande och mänskliga rättigheterna genomförs inte i flera digitala tjänster som finländarna använder. I denna rapport presenteras konkreta åtgärdsförslag för att förbättra situationen.

Problemen som hänför sig till digitala tjänster är till exempel brister i skyddet för privatlivet, fel information, manipulering och sexuellt utnyttjande av användare. En del tjänster är inte tillgängliga för alla människogrupper. Cirka 70 finländska experter från företagsvärlden, organisationer, forskningsfältet och den offentliga förvaltningen identifierade orsakerna till problemen samt lade fram åtgärdsförslag för att tjänsterna ska bättre tillgodose de grundläggande och mänskliga rättigheterna.

Ämnet är viktigt eftersom största delen av finländarna använder digitala tjänster. Användarna består av såväl barn som vuxna, företag och enskilda människor. Digitala tjänster har blivit ett viktigt sätt att utföra arbetet, sköta ärenden och tillbringa fritiden på. Till exempel utbildningen, regleringen och tillsynen har inte hängit med i förändringen. Detta medför risker för individer, företag och hela samhället. Rättsliga frågor gällande tjänster hänför sig till lagstiftningen både där tjänsterna utvecklas och där de används. Det finns flera orsaker till problemen.

För närvarande tillgodoses de digitala rättigheterna¹ inte, eftersom

- nivån på förståelsen av de digitala rättigheterna varierar i samhället
- utvecklingen av digitala tjänster kräver kompetens, resurser och tydlig lagstiftning
- regleringen gällande digitala rättigheter och digitala tjänster är komplicerad eller otydlig
- alla kan inte ta del av tjänsterna eller använda dem särskilt väl.

Föreslagna åtgärder:

Lagstiftningen och övervakningen av den

- Fullskaligt utnyttjande av de grundläggande och mänskliga rättigheterna och den nationella lagstiftningen i regleringen av digitala tjänster
- Ledarskapsutveckling inom digitalisering och koncentration av tillsynen
- Obligatoriskt tillgänglighetsperspektiv i upphandlingen inom den offentliga förvaltningen

Utbildning och rådgivning

- Integration av de digitala rättigheterna i läroplanerna och lärarutbildningen
- Inrättandet av myndighetsrådgivning för medborgare och företag

Verktyg och incitament

- Enklare kostnadsberäkningar för användbarhet och tillgänglighet
- Testtjänst för kravöverensstämmelse
- Certifikat för ansvarsfulla digitala aktörer

Kommunikation

- Temaåret för digitala rättigheter 2022

Förslagen är preliminära idéer som behöver såväl validering som en verksamhetsplan. Aktörer som kan börja utreda frågorna kring förslagen har utsetts.

---

¹ I detta dokument avses med digitala rättigheter mänskliga och grundläggande rättigheter i en digital miljö.

2. Rapportens utgångspunkt och mål

Digi i vardagen-delegationen valde mänskliga rättigheter till tema för rundabordsdiskussionen våren 2021. Delegationen ordnade i maj–juni två tillfällen med ämnet Grundläggande och mänskliga rättigheter i digitala tjänster i Finland och EU. Målet var att identifiera problem och lägga fram åtgärdsförslag för att man ska kunna främja dessa rättigheter. Denna rapport presenterar resultaten av arbetet.

I arbetsgruppen för mänskliga rättigheter som beredde tillfällena deltog 12 delegationsmedlemmar. Arbetsgruppen valde till Jussi Kivipuro, utvecklingschef vid UNICEF Finland, till ordförande. Som mål ställde gruppen upp produktion av åtgärdsförslag och planerade ett lämpligt tillvägagångssätt för det, vilket presenteras i bilaga 1. Uppmärksamhet fästes vid att deltagarna i workshopparna representerade alla delområden i samhället och att de kunde arbeta tillsammans.

I processen deltog representanter för företag, den offentliga förvaltningen, organisationer och forskningsfältet samt medborgare. I fastställandet av problemen deltog cirka 70 personer, varav 30 valdes ut för att producera förslag till åtgärder. En förteckning över deltagande organisationer finns i bilaga 1. Bland deltagarna fanns direktörer, beslutsfattare, innovatörer, människorättsexperter, juridiska experter, utvecklare av digitala tjänster, användare av digitala tjänster och forskare.

Först fastställdes orsakerna till människorättsproblemen. Åtgärdsförslagen bygger på en förståelse av orsakerna. Förslagen är preliminära idéer som behöver såväl validering som planering av åtgärderna.

Arbetsgruppens slutsats är att det finns utmaningar inom samhällets alla delområden och därför bör de lösas på flera olika sätt. En del lösningar är oundvikliga medan andra är långsiktiga förändringar.

3. Varför är detta ämne viktigt?

De grundläggande och mänskliga rättigheterna är fundamentala rättigheter som gäller alla. Vars och ens grundläggande rättigheter tryggs i grundlagen och de mänskliga rättigheterna tryggs i internationella människorättskonventioner. Och de styr även den närmare lagstiftningen. I denna rapport avses med digitala rättigheter grundläggande och mänskliga rättigheter i den digitala miljön. För närvarande tillgodoses inte de digitala rättigheterna i digitala tjänster. Exempel på detta är exempelvis brister i skyddet för privatlivet, fel information på nätet, manipulering av användare eller sexuellt utnyttjande av barn med hjälp av digitala verktyg.

De som grundade internet – pionjärerna – var ingenjörer, militärer, företagare och uppfinnare och internet skapades ur deras utgångspunkter. Grundstenarna till

internet innehöll inga mänskliga rättigheter. Idag ett trettiotal år senare bygger vår digitala vardag på detta system.

När vi tänker på mänskliga rättigheter konkretiseras de i till exempel medborgarnas möjlighet att ta sig med rullstol till närbutiken. Vi har bara börjat behandla frågan vad de mänskliga rättigheterna innebär i praktiken i vårt globala, digitala samhälle. Det är klart att de mänskliga rättigheterna gäller var och en överallt, dvs. även i den digitala miljön.

Med hjälp av digitala tjänster skapar man bland annat välfärd, delar information och effektiviserar lärandet. Enligt Sitras utredning uppgick värdet på enbart Europas dataekonomi till cirka 330 miljarder euro 2017. Enligt tillväxtscenariot kommer den att överstiga 1 000 miljarder euro före 2025. Trots det är endast 3 procent av företagen inom plattformsekonomin belägna i Europa och 66 procent i USA.

Även digitaliseringen är förknippad med stora risker. Det görs miljarder på våra datauppgifter och spelreglerna för sådan verksamhet är oklara, delvis tvivelaktiga. Marknadsvärdet på bolagsjättarna inom plattformsekonomin uppgår till hundratals miljarder euro. Och självklart väntar investerarna att de får avkastning på sina pengar. Handelsvaran hos många företag består av människors uppgifter. Genom att upprätta globala spelregler kan vi skapa bättre förutsättningar även för europeiska aktörer. Apples verkställande direktör Tim Cook konstaterade nyligen att privatliv är en mänsklig rättighet. Det finns redan bra allmänt accepterade spelregler, man måste bara införa dem.

Fallet med Cambridge Analytica konkretiserade hur man påverkade röstarnas åsikter i samband med Brexit-omröstningen och presidentvalet i USA 2016. Dessa påverkansförsök var mycket resultatrika. Först identifierade man de områden som hade en avgörande positionen i valen. Sedan identifierade man människor som ännu inte hade fixerat sin åsikt. Ett sätt att påverka var att bygga upp situationer där anställda troll uppträdde som en människogrupp, som man ville antagonisera. Därefter attackerade en annan konstgjord grupp den första. På detta vis lyckades man få till stånd stora känsloreaktioner hos dem som var föremål för påverkan, vilka fixerade deras åsikter och beslut att gå och rösta.

Det populära Pokemon go är ett mobilspel som får familjer att röra sig utomhus och i naturen och träffa nya människor. Spelföretaget förtjänar på att det till andra företag säljer de fysiska positionsdata, till vilka spelarna styrs. De bästa pokemon finns kanske i närheten av en snabbmatsrestaurang. Spelaren tycker att det är roligt att vara ute och motionera. I praktiken är spelarna spelbolagens handelsvara som säljs för att gå till det företag som det största budet.

Således är det inte enbart fråga om att våra personliga åsikter, hemligheter och positionsdata hamnar i företagets händer. Det handlar om att man med hjälp av dessa data påverkar vårt och våra barns beteende utan att vi ens är medvetna om det. Man bedriver handel med vårt beteende redan nu.

Den information som samlas in är nödvändigtvis inte ens i säkert förvar. I Finland stals uppgifter som lagrades vid psykoterapikliniken Vastaamo. Enligt Sitras utredning lyckades en forskare köpa en miljon användares profiler på dejtingtjänster för 136 euro.

Artificiell intelligens gör verksamheten effektivare och underlättar vår vardag. Den används i allt större utsträckning i beslutsfattande som gäller människor. Det är viktigt att de data eller den algoritm som en tjänst bygger på inte innehåller fel antaganden om användarna eller diskriminerar dem.

Digitala tjänster kan även främja tillgodoseendet av de mänskliga rättigheterna. Många människogrupper har via tjänster hittat sina gelikar, sin röst och kunnat främja sina rättigheter. Digitala tjänster kan föra världen närmare oss och därigenom underlätta alla våra liv. Texttolkning och översättningstjänster hjälper oss att föra en dialog sinsemellan varandra och möta varandra bättre i den digitala världen.

Det tog länge innan de Förenta stater som pionjärerna byggde utvecklades till en demokratisk rättsstat där de mänskliga rättigheterna började få ett allt starkare fotfäste. I dagens internet iakttas ännu inte de grundläggande och mänskliga rättigheterna överallt. Det krävs en systematisk analys och reflexion för att skapa en bild av vad de grundläggande rättigheterna innebär i den digitala miljön. Efter detta behövs systematisk verksamhet för att etablera dem i praktiken. Denna rapport strävar efter att ge konkreta förslag till hur man kan främja detta i Finland just nu.

4. Orsaker till problem gällande de digitala rättigheterna

[De grundläggande och mänskliga rättigheterna](#) är fundamentala rättigheter som gäller alla. Dessa rättigheter tillgodoses inte för närvarande i de digitala tjänsterna. Det finns många orsaker till varför rättigheterna tillgodoses sämre i digitala tjänster. Deltagarna i rundabordsdiskussionen identifierade fyra centrala delområden.

4.1. Nivån på förståelsen av de digitala rättigheterna varierar i samhället

Människors kunskapsnivå gällande de digitala rättigheterna är låg.

- Exempelvis rätten att hantera sina egna data. Problemet gäller både företag och den offentliga förvaltningen.
- Sättet på vilket de reklamfinansierade tjänsterna använder data grumlar ytterligare till förståelsen.

Kännedomen om de digitala rättigheterna inom företagen är knapp – många företag saknar goda rutiner att verka i ett digitalt samhälle.

- Hur bör regleringen tolkas?
- Företagen saknar en uppfattning om de problem som behöver lösas.

- Rättigheter gällande dataskyddet är oklara för såväl företag som användare.

Kunskap om digital reglering och tolkningssvårigheter

- Till exempel företag verkar samla in mycket data om sina användare på lätta grunder.
- I myndigheternas projekt för digital utveckling är det inte alltid klart vem som i sista hand bär ansvaret för vad.

4.2. Utvecklingen av fungerande digitala tjänster kräver kompetens, resurser och tydlig lagstiftning

Tjänsterna är inte tillräckligt tillgängliga

- Tjänsterna är svårförståeliga, inte användarvänliga och saknar anvisningar.
- Tjänsterna är inte tillgängliga eller finns inte på användarens modersmål.

Brist på användardriven utveckling

- Beaktande av olika användare i utvecklingen av tjänsterna är bristfällig.
- Rapporteringen av den användardrivna utvecklingen är inte transparent.

Användbarhet och tillgänglighet vs företagens tillgängliga resurser och kompetens

- Gapet mellan den offentliga sidan (långt reglerad) och den privata sidan (lite reglerad) borde göras mindre. Regleringen borde även vara proportionerlig till omfattningen av verksamhetens effekter.
- Företagen har beroende på storlek, bransch och kompetens varierande möjligheter att genomföra (tillgängliga) tjänster.

Utvecklingen av digitala tjänster och kravspecifikationen är krävande

- Köpare på den offentliga sidan har inte alltid kompetens att balansera mellan en lämplig funktionalitet och tjänstens kvalitativa krav.

4.3. Regleringen gällande digitala rättigheter och digitala tjänster är komplicerad och otydlig

Den nuvarande lagstiftningen används inte till fullo i regleringen av digitala tjänster. Det är utmanande att skapa ny lagstiftning i takt med en snabbt förändrande teknik.

Regleringens mångfald orsakar oklarheter i fråga om behörigheter, överlappningar eller motstridigheter i den tillämpbara regleringen.

Företagen behöver tydliga utgångspunkter för verksamheten: ramar, en rättvis verksamhetsmiljö och begrepp.

Medborgare och enskilda människor deltar i utvecklingen av regleringen först vid samråd i ett senare skede. Det vore bra om de är redan i ett mycket tidigt skede av utvecklingsprocessen.

4.4. Alla kan inte ta del av tjänsterna eller använda dem särskilt väl

Människornas (barns och vuxnas) digitala kompetensnivå varierar.

Tjänsterna är inte tillgängliga för alla.

- Tjänsternas eller förbindelsernas pris utgör ett hinder för en del medborgare. Ett hinder kan vara till exempel att man är mindre bemedlad.
- Tjänsterna är inte tillgängliga för personer med funktionsnedsättning eller andra särskilda grupper, såsom språkminoriteter, personer med främmande språk eller invandrare.
- Tillgänglighetsproblem i fråga om högklassiga förbindelser förekommer regionalt.

5. Förslag till åtgärder

Förslagen till åtgärder bygger på en tidigare beskrivning av orsakerna till problemen. Syftet med förslagen är att konkretisera hur man kan börja lösa olika problem samt hjälpa statsrådet, myndigheterna och andra aktörer med att hitta lösningar. Förslagen är preliminära idéer som behöver såväl validering som planering av åtgärderna. För varje förslag har det identifierats aktörer som kan börja utreda frågorna. I en del av förslagen har man även antecknat ämnets storleksklass eller ett eventuellt tidsperspektiv.

Arbetsgruppens slutsats är att det finns utmaningar inom samhällets alla delområden och därför bör de lösas med olika metoder. En del lösningar är oundvikliga medan andra är långsiktiga förändringar. Rapporten innehåller såväl konkreta förslag som är lättare att genomföra som idéer som förutsätter ytterligare bedömning och beredning.

Lagstiftningen och övervakningen av den

5.1.1. Fullskaligt utnyttjande av de grundläggande och mänskliga rättigheterna och den nationella lagstiftningen i regleringen av digitala tjänster

Mål

Befintliga konventioner om de grundläggande och mänskliga rättigheterna samt den nationella lagstiftningen ger människor omfattande trygghet och rättigheter. Den befintliga regleringen, som huvudsakligen skapades för att bygga upp det digitala samhället, används inte i dag eller kan inte tolkas vid uppbyggnaden och övervakningen av digitala tjänster. Detta kan bero på exempelvis att myndigheterna och de som producerar digitala tjänster upplever att det är krävande att tolka den nuvarande lagstiftningen i kontexten av digitala tjänster.

Finland bör stödja och främja etableringen av den nationella lagstiftningen och konventionerna om de mänskliga rättigheterna och tolkningen av dem i digitala tjänster.

Åtgärder

I) Det skapas verktyg och anvisningar för att främja förståelsen av de skyldigheter som konventionerna om de grundläggande och mänskliga rättigheterna och den nationella lagstiftningen redan innehåller.

Exempelvis:

- Till konventionen om barnets rättigheter har man nyligen tillfogat allmän kommentar 25: Om barn i digitala miljöer. Den hjälper med att såväl tolka konventionen om barnets rättigheter när det gäller digitala miljöer och ger exempel på hur skyldigheterna i konventionerna om de mänskliga rättigheterna kan överföras även på digitala miljöer. Dessa verktyg ska användas och etableringen av dem ska främjas.
- Finland har under ledning av utrikesministeriet stött produktionen av internationella anvisningar för artificiell intelligens. Anvisningarna hjälper staterna och företagen att utveckla lagstiftning, strategier och anvisningar för artificiell intelligens som tar i beaktande barnets rättigheter. Genomförandet av dessa ska främjas aktivt.

II) Det bör ordnas lagstiftningsutbildning för dem som producerar digitala tjänster.

Vilken organisation, person eller roll vore naturlig för att föra detta förslag vidare

Justitieministeriet, Arbets- och näringsministeriet

5.1.2. Ledarskapsutveckling inom digitalisering och koncentration av tillsynen

Mål

- Stärka strukturerna för den teknologi- och informationspolitiska ledningen och samordningen mellan sektorministerierna och i riksdagen. Ett möjligt sätt för detta har presenterats i [teknologidelegationens rapport](#).
- Föreina de myndigheter som deltar i övervakningen och regleringen av digitaliseringen i samma organisation eller åtminstone utveckla samarbetet och informationsutbytet mellan dessa.

En smidig och snabb utveckling av digitaliseringen följer inte myndighetsgränserna: förening av myndigheter

Det skulle vara fråga om en administrativt betydande förändring. Förslaget omfattar observationer om problemen i nuläget och vissa eventuella lösningsmetoder. Detta korta förslag förmår dock inte med denna noggrannhet beakta enskilda myndigheters särdrag. Förslaget kan användas som en katalysator för utredningsarbete eller så kan det ge idéer om mindre dellösningar.

Digitaliseringen omfattar snabb utveckling av tjänster och utrustning och innovativ förening av olika medel och delområden till nya former av tjänster och affärsverksamhet.

Myndighetsövervakningen av digitala tjänster är dock uppsplittrad så att inte ens myndigheterna – och i synnerhet inte medborgarna – alltid är på det klara med hur behörigheterna fördelas.

Tillsynen gällande digitala tjänster utförs utifrån olika perspektiv, med olika mål och olika behörighetsbegränsningar av bland annat dataombudsmannen, Traficom, Valvira, regionförvaltningsverken, jämställdhetsombudsmannen och -nämnden samt de högsta laglighetsövervakarna. Åmbetsverkens styrning fördelas på flera ministerier. Den nationella lagstiftningen som motsvarar tillgänglighetsdirektivet kommer inom de närmaste åren att utvidga tillgänglighetskraven att dessutom omfatta nya digitala produkter och tjänster.

Kraven på tjänsternas datasäkerhet, tillgång och tillgänglighet är olika i olika sammanhang, men de underliggande tekniska principerna gällande jämlikhet, integritet och datasäkerhet är dock desamma. Dessa krav är ständigt föremål för ändringsbehov i och med att digitaliseringen utvecklas.

Samtidigt utgör de nya verksamhetsformerna, såsom plattformsekonomin, som utvecklats med hjälp av digitaliseringen, utmaningar även för arbetslivets och socialskyddets modeller och gränsdragningar. Det finns även utmaningar i att använda lösningar med artificiell intelligens i myndigheternas verksamhet och ICT-tjänster. Ansvaret för delar av dessa fördelas mellan flera myndighetsaktörer.

Utvecklingen av digitaliseringen följer inte myndigheternas behörighetsgränser. Då man eftersträvar en myndighetsverksamhet som har effektiv lagberednings-, tillsyns- och anvisningskapacitet gällande flerdimensionella digitala tjänster kan det vara lönsamt att förena myndigheternas tjänster och expertis i en aktör som kan smidigare allokera sina resurser till aktuella utmaningar och fenomen.

Detta kan gynna myndighetens reaktionsförmåga, förutseendet av regleringsbehov gällande digitaliseringen och göra det tydligare för medborgarna vilken instans bör kontaktas vid behov. Att sammanföra aktörer kan även utvidga och förenhetliga myndigheternas uppfattning och expertis om det digitala samhällets läge samt minska överlappande arbete.

Tydliga och tillämpbara anvisningar

ICT-tjänsterna effekter sträcker sig i dag till så många delområden att det är mycket krävande att vid utvecklingen av tjänsterna bilda en tillförlitlig tolkning på basis av lagstiftningen och kräver hjälp från specialsakkunniga inom de olika delområdena. Detta kan fördröja och försvåra beslutsfattandet betydligt.

Om myndighetsverksamheten koncentreras skulle såväl tjänsteleverantörerna som medborgarna ha bättre förutsättningar för att få mer heltäckande och tillförlitligare anvisningar. Framförallt skulle man i detta fall kunna undvika

motstridiga tolkningar som uppstår genom att man granskar en fråga ur olika perspektiv.

En bred förståelse av ICT-branschens och digitaliseringens dimensioner och praktiska tillämpningar skulle ge myndigheterna bättre färdigheter att avgöra enskilda fall, men även förståelse av allmänna fenomen som kombinerar olika affärsmodeller, tekniker och innovationer. Med gedigen expertis skulle den nya myndigheten även ha goda förutsättningar för växelverkan med andra experter och branscher och upprätthålla en stark expertis om hur digitaliseringen ser ut i verkligheten till vardags i de olika branscherna.

Enligt målbilden vore det i denna kompetenskoncentration möjligt att skapa och upprätthålla genuint användbara anvisningar om "bästa praxis" och gängse lösningar" som köpare och genomförare kunde använda i sin egen planering och sitt eget beslutsfattande. Anvisningar kan även skapas i en skala som beaktar tjänsternas utvecklingscykel. Den lägsta nivån "lös tolkning" skulle lämpa sig för den inledande planeringen i samband med små budgetar och användarvolymerna medan anvisningarna på högsta nivå "sträng tolkning" skulle motsvara situationer för stora projekt, kritiska system samt privata och offentliga tjänster med samhällsbetydelse. En sådan anvisning skulle även hjälpa organisationer att dimensionera innovationer och projekt.

Det är inte fråga om en verksamhet som enbart underlättar affärslivet, utan denna servicemodell för myndigheter skulle även främja datasäkerheten och tillgängligheten av flera olika tjänster.

Förslagets framskridande

I början vore det skäl att kartlägga befogenhetsgränserna mellan tillsynsmyndigheterna som har anknytning till digitala produkter och tjänster och innehållsmässiga kontaktytor. På basis av detta kan man kartlägga vilka synergieffekter man kunde uppnå med de olika ansvarsområdenas samarbete, överföringar eller fusioner. I granskningen vore det skäl att beakta konsekvenserna för såväl lagstiftarnas, medborgarnas som de offentliga och privata tjänsteleverantörernas och producenternas behov samt mer omfattande för F&U-verksamheten och ICT-tjänsternas innovation och verksamhetsförutsättningar.

I utredningen bör man dock mycket kritiskt bedöma till vilka delar koncentrerandet av de nationella ICT-myndigheterna skulle ha faktiska möjligheter att till stora delar påverka innehållet i ICT-regleringen som kommer till Finland från utlandet eller reaktionshastigheten. Likaså bör man testa om det är möjligt att formulera heltäckande best practices-anvisningar åtminstone i form av konceptvalidering (proof of concept).

Koncentrationen bör i första hand förbättra informationsgången, kompetens och hanteringen av helhetsbilden, men koncentrerandet av enheter får heller inte i något delområde leda till att den egentliga verksamheten stannar upp.

5.1.3. Obligatorisk tillgänglighetsaspekt i upphandlingen inom den offentliga förvaltningen

Långsiktig vision

För upphandlingar inom den offentliga sektorn ett absolut krav att beakta tillgängligheten som ett upphandlingskriterium.

Vilka problem svarar förslaget på

Bestämmelser om upphandlingar finns redan i upphandlingslagen och standarden EN 301 549, men dessa behöver förtydligas. Åtgärdsförslaget lär även leverantörer av digitala tjänster att fästa uppmärksamhet vid likvärdighet. Om man däremot inte nämner tillgängligheten som ett upphandlingskriterium är det ur leverantörens perspektiv en tilläggstjänst. Köparen har med andra ord stort ansvar.

Med detta skulle man lösa såväl beställarens som leverantörens problem. I slutändan är det kunden som använder den digitala tjänsten som gynnas.

Förslagets framskridande

Motionen kan presenteras ett projekt för det nationella genomförandet av SHM/EU:s tillgänglighetsdirektiv och andra ansvariga ministerier (eventuellt FM).

Tidslinje: samtidigt som man bereder det nationella genomförandet av EU:s tillgänglighetsdirektiv.

Upphandlingsstrategin under kommunminister Paatero kunde också vara en bra fixeringspunkt.

Osäkerheter/risker som hänför sig till förslaget

Upphandlingslagen behöver en tydlig tillämpningsanvisning, eventuellt en förordning.

Försöks-/pilotförslag

Man tar upp ett kommande anbudsförfarande för närmare granskning. Inkluderar beställaren, tjänstens ägare och upphandlingsenhet samt leverantören som ansöker om att delta i pilotprojektet. Alla leverantörer som är intresserade får följa arbetet och dess resultat så att inte får en konkurrensfördel. Ett alternativt är även att man genomför det enligt en rundabordet-metod, inkluderar beställaren, intresserade leverantörer och experter som känner till användarnas behov (WCAG, diskrimineringslagen osv.).

Utbildning och rådgivning

5.1.4. Integration av de digitala rättigheterna i läroplanerna och lärarutbildningen

Långsiktig vision

- Varje finländskt barn förstår enligt åldersnivå sina digitala rättigheter och kan uppmärksamma dem i sin vardag.
- Barns och ungas digitala rättigheter stöds målinriktat på olika årskurser som en del av undervisningen i multilitteracitet, informations- och kommunikationstekniska färdigheter, programmering och arbetslivs- och företagarfärdigheter.
- Finland satsar på högklassig akademisk forskning, genom vilken man stöder tillgodoseendet av barns och ungas digitala rättigheter.

Vad innebär detta i praktiken

Samhället ska se till att varje barn och ungdom oavsett till exempel hemkommun, språkkunskap, familjesituation eller stödbehov får undervisning och stöd som hänför sig till deras mänskliga rättigheter i den digitala miljön.

Målet är att främjandet av barns och ungas digitala rättigheter integreras till en del av läroplanerna för småbarnspedagogiken, förskoleundervisningen och den grundläggande utbildningen samt utbildningen på andra stadiet. Som en del av sina digitala rättigheter bör barn och unga bli inskolade i bland annat

- etiska och rättsliga frågor gällande digitala tjänster
- digitaliseringen som en del av historie- och samhällsutvecklingen
- innehållsproduktion samt ansvarsfrågor gällande det
- hur man undviker nätets negativa sidor, till exempel nätmobbning och sexuellt utnyttjande i den digitala miljön
- hur man använder system och tjänster på ett ändamålsenligt sätt och
- hur man bygger helt nya tjänster själv.

Tillgodoseendet av barns digitala rättigheter innebär att de kan växa till sin fulla potential som användare av digitala tjänster och innehållsproducenter. Barn lär sig att förstå hur datorer och datanäten är uppbyggda samt hur de anknyter till samhället, makten och politiken. Tillgodoseendet av de digitala rättigheterna innebär även att barnen undviker de risker som de digitala tjänsterna är förknippade med och att när det uppstår problem ser samhället till att de rätta instanserna bär ansvar för att rätta till omständigheterna.

Vid de akademiska läroanstalterna ska man utföra mångsidig forskning kring såväl digitala rättigheter som digitala färdigheter samt utveckling av digitala lösningar och tjänster som främjar de mänskliga rättigheterna.

Vilka problem svarar förslaget på

Förslaget svarar särskilt på problemet: "Medborgarnas kunskapsnivå gällande de digitala rättigheterna är låg." På lång sikt främjar förslaget även det att tjänsterna

är användarorienterade och att även företagen känner till de digitala rättigheterna.

Problemet i nuläget är att barn inte kan använda digitala tjänster tryggt, inte känner till sina rättigheter och inte kan använda de digitala tjänsterna fullständigt. Åtgärdsförslaget erbjuder barn grundläggande kompetens och möjliggör således ett ansvarsfullare och framgångsrikare samhälle på lång sikt. Planen stöder indirekt även föräldrarnas kunskaper och fostringsarbete.

Hur uppnå detta

Teknologifostran och digitala rättigheter ska integreras i lärarnas och rektoremas utbildning. Ämnet ska beaktas brett i läroplanen och lämpliga läromaterial ska utvecklas. Dessa ska svara på den digitala tidens behov. En del av undervisningen är att barnen kan lära sig genom att skapa digitala tjänster själv.

Man ska även se till att det i Finland finns en tillräcklig akademisk forskning kring ämnet.

Förslagets framskridande

- Delegationen ska se till att [denna] rapport lämnas till undervisnings- och kulturministeriet och Utbildningsstyrelsen för kännedom och till deras förfogande.
- Det första steget är att diskutera med experter på utveckling av undervisningen om i vilken grad problemet redan har identifierats, vad man gör för detta i skolorna och i utvecklingen av undervisningen. Med hjälp av experter lär man kunna göra en närmare plan. I diskussionen kan delta åtminstone undervisningsutvecklarna och representanter för barn- och ungdomsorganisationer.
- Undervisningsmyndigheterna bör inrätta en arbetsgrupp som ger ett förslag om studieinnehållet och hur innehållen kan införas i läroplanerna och lärarnas grund- och kompletterande utbildning.
- Myndigheterna bör inrätta en arbetsgrupp som kartlägger resurserna för den befintliga akademiska forskningen och reflekterar över dess täckningsgrad i förhållande till de nationella behoven.

Vilken organisation, person eller roll vore naturlig för att föra detta förslag vidare?

Undervisnings- och kulturministeriet, Utbildningsstyrelsen, barn- och ungdomsorganisationer, lärarutbildningsinstitutioner, föräldrarnas intresseorganisationer. Dessutom kan man planen beakta till exempel den roll som företagsbyverksamheten eller ung företagsamhet spelar.

Osäkerheter/risker som hänför sig till förslaget

För närvarande finns det inte exakt information om hur väl det som beskrivs ovan genomförs genom nuvarande verksamhet och den nuvarande läroplanen-

5.1.5. Inrättandet av myndighetsrådgivning för medborgare och företag

Myndighetsrådgivning som är gratis för alla. Den ska vara lätt att hitta och använda. Därför är kundservicen flerkanalig, det vill säga kunden kan ta kontakt på flera olika sätt, till exempel uträtta ärenden i person, per telefon, via chatten, per e-post. Man använder även artificiell intelligens, till exempel i chattboten. Om man vid rådgivningen inte kan svara direkt på en fråga kan man åtminstone vägleda kunden till rätt instans.

Fysiska besöks-/serviceställen finns runt om i Finland, till exempel i anslutning till servicesällena som drivs av Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata (MDB).

Servicesället skulle även fungera som kommunikatör, det vill säga vara proaktiv och förutseende. Den skulle

- publicera datapaket och kontrollistor för olika aktörer till exempel medborgare, företag, föräldrar, arbetstagare, lärare
- publicera en nationell handbok om digitala rättigheter
- publicera lättförståelig information, till exempel fråge- och svarsmaterial, lagtolkningar, informationsmaterial.

Rådgivningsställets material skulle få användas fritt av alla. På dess webbplats skulle man kunna studera och testa kännedom om de digitala rättigheterna. Detta kunde vara en del av suomi.fi.

Olika målgrupper skulle beaktas, till exempel barn skulle undervisas i digitala rättigheter med hjälp av digitala test eller spel.

Förslagets framskridande

Det minsta och första steget vore att föreslå och motivera behovet för beslutsfattarna.

Idéen skulle kunna testas i ett år långt pilotprojekt, "projektkontoret" kunde inrättas under exempelvis MDB. Inledandet av verksamheten skulle kunna påskyndas av att de befintliga organisationsaktörerna samarbetar.

Vilken organisation, person eller roll vore naturlig för att föra detta förslag vidare?

Det kan finnas flera ansvariga ministerier, t.ex. justitie-, finans- samt arbets- och näringsministerierna. Genomförandet skulle kunna göras av till exempel MDB. Som benchmark skulle man kunna utnyttja tillgänglighetstillsynen vid RFV i Södra Finland som betjänar hela landet.

Verktyg och incitament för att främja digitala rättigheter

Mål

Vid sidan av sträng reglering kan målen främjas även med hjälp av lättare metoder. I denna helhet föreslås bland annat att man utvecklar effektiva mätare, med hjälp av vilka man kan utveckla verktyg för företag med vilka man kan proaktivt själv kontrollera de egna verksamhetsmodellernas och tekniska lösningarnas kravöverensstämmelse och utifrån vilka man kan utveckla ett certifikat som beviljas "ansvarsfulla digitala aktörer" som kan användas för marknadsföring samt imageskapande.

Testningstjänsten för den egna tjänstens kravöverensstämmelse underlättar affärsverksamhetens utveckling utifrån en ansvarsfull grund och i en ansvars inriktning. Däremot skulle certifikatet för ansvarsfulla digitala aktörer fungera som ett incitament. Innehavet av ett certifikat skulle vara en attraktionsfaktor för en potentiell kund medan avsaknaden av ett certifikat skulle kunna väcka osäkerhet och skälig försiktighet. För medborgare som använder digitala tjänster skulle ett sådant certifikat även ge duglig extra information parallellt med eller som alternativ till tjänsternas låga användaravtal och datasäkerhetsbeskrivningar.

5.1.6. Enklare kostnadsberäkningar för användbarhet och tillgänglighet

Ut företagets perspektiv kan det vara svårt att gestalta tillgängligheten och användbarheten. Vikten av användbarheten är vitt erkänt, det vill säga dålig användbarhet leder inte till några kunder och således inte till någon affärsverksamhet.

Samma kan inte sägas om tillgängligheten. För närvarande förhåller man sig till tillgängligheten som en diffus och svårbegriplig kostnadspost. Detta leder till att "jag förstår inte så jag gör inte" eller "jag begriper inte kostnaden så jag vågar inte investera".

Mål

Projektet hjälper företagen att skapa en bild av vilka kostnader och fördelar de genomförandet av tillgängligheten på olika nivåer orsakar.

- Utredningsarbete
- Anvisningar och hjälp
- Utvecklingsstöd

Målet är att producera en stödram, med hjälp av vilken man hos företag (och den offentliga sidan) bygger upp en snabbt utvidgande förståelse av hur man upprättar en budget/kostnadskalkyl gällande tillgänglighet/användbarhet.

Vilken organisation, person eller roll vore naturlig för att föra detta förslag vidare?

Man har ännu inte hittat en lämplig aktör. Kunde detta höra till Business Finland?

5.1.7. Testtjänst för kravöverensstämmelse

Målet är att särskilt mindre företag och offentliga organisationer blir säkrare i att utveckla sina digitala tjänster. På detta sätt ökar tjänsternas kvalitet. Ett indirekt mål är att samla in input för utveckling av regleringen och dess genomförande.

Testtjänsten avgör resursbristen i mindre företags och offentliga organisationers digitala utveckling samt utmaningar med regleringens och de genomförandes kvalitet och aktualitet.

5.1.8. Certifikat för ansvarsfulla digitala aktörer

Certifikatet baserar sig på kriterier på olika nivåer, med hjälp av vilka man bedömer hur väl en aktör har förbundit sig till att producera bland annat tillgängliga och användbara tjänster på rättsliga grunder (bl.a. skydd för privatlivet) samt exempelvis till tjänstens användare. Certifikatet som ska utvärderas regelbundet uppmuntrar företag att utveckla sina tjänster med tiden.

Förslagets framskridande

Man upprättar kriterier på olika nivåer, vilka beskriver tjänsternas tillgänglighet, användbarhet och rättsliga grund. Till exempel hur väl ett företag beaktar de olika användargrupperna i sin serviceutveckling, hur data används och lagras (hur länge), vad data används till, hur tillgängligheten genomförs, hur aktören förbinder sig att stöda användare osv.

Man bedömer hur företag uppfyller kriterierna och certifikatet som beviljas på basis av detta beskriver företagets som en ansvarsfull aktör med tanke på tjänsten.

För de båda projektet måste man först kartlägga företagets intresse för detta. Efter detta ska den första versionen genomförs som ett pilotprojekt för frivilliga aktörer. Man måste även utreda finansieringen samt säkerställa att inte någotdera genomförande har i rättslig mening snedvridande effekter på konkurrensen. Även om certifikatet är frivilligt är det viktigt att observera att inte certifieringen blir en administrativt eller ekonomiskt orimligt tung för små företag och att den inte ställer dessa företag i en sämre ställning på marknaden jämför med större aktörer.

Kommunikation

5.1.9. Temaåret för digitala rättigheter 2022

Det talas en del om digitala rättigheter, men inte tillräckligt. På grund av detta är det mycket svårt för medborgare och konsumenter att gestalta sina egna digitala rättigheter. Det behövs även mer kännedom om rättigheter för personer med funktionsnedsättning i den digitala världen så att aktörerna skulle förstå varför

genomförandet av tillgängligheten en rättslig fråga. Regleringens svårighet och mångtydlighet orsakar även utmaningar för företag.

Genom att ordna temaåret för digitala rättigheter strävar man efter att lyfta fram digitala rättigheter och öka kännedomen om den. Olika aktörer deltar i genomförandet av temaåret. I genomförandet satsar man även på flerkanalig kommunikation.

Mål

Målet med temaåret är att öka diskussionen, kännedomen och förståelsen av de digitala rättigheterna så att olika parter kan delta i den offentliga diskussionen.

Målet är att hjälpa privatpersoner, företag och den offentliga förvaltningen med att

- förstå vad de digitala rättigheterna är
- bättre identifiera situationer gällande digitala rättigheter
- lära sig hur man sköter digitala rättigheter väl
- ge varandra kamratstöd gällande kompetens
- hjälpa myndigheter att identifiera problempunkter.

Det är viktigt att höra vad som upplevs som problematiska, i vilka frågor behöver man mer information och hur problemsituationerna ser ut. På samma sätt är det viktigt att göra i vad företagen behöver stöd. Företagens medvetenhet om sina skyldigheter, rättigheter och problem som bör lösas är bristfällig. Det finns ännu rum för utveckling i kompetensen och medvetenheten hos aktörer inom den offentliga förvaltningen.

Det vore nyttigt och viktigt att skriva om ämnet på klarspråk. Det digitala ordförandet verkar svårt, men också det kan göras enkelt och förståeligt. Människornas rättigheter i den digitala världen bör också lyftas fram i den offentliga diskussionen. Är diskussionen tydlig och förståelig sprids kunskapen om de digitala rättigheterna och medborgarna börjar skapa en bild av sina rättigheter och skyldigheter. Samtidigt lär man sig att bättre ifrågasätta situationer där det kanske förekommer brister i hur de digitala rättigheterna sköts. En människa vara digitala rättigheter kränks lägger inte märke till kränkningen och kan inte söka hjälp, såvida denne inte vet att det är fråga om en kränkning av de digitala rättigheterna.

När man planerar ämnet lönar det sig att beakta utlysningen av de digitala principerna som bereds på EU-nivå.

Förslagets framskridande

Digi i vardagen-delegationen för vidare förslaget till statsrådet

Många instanser (olika användare) ska inkluderas i planeringen av temaåret, så att året blir så inkluderande som möjligt. Alla olika sektorer ska delta i genomförandet.

De parter som planerar och genomför årets evenemang kan vara statsrådets kommunikation, olika ministeriet, Kommunförbundet, Delegationen för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, RFV i Södra Finland, organisationer. Det är viktigt att medborgarorganisationer (bl.a. ungdoms-, äldreomsorgs-, motions-, kultur-, social- och hälsovårdsorganisationer) deltar i temaåret. Via organisationerna får man en förbindelse till medborgare på gräsrotsnivån. I planeringen och genomförandet vore det bra att även beakta EU:s nya strategi för personer med funktionsnedsättning

Vilken organisation, person eller roll vore naturlig för att föra detta förslag vidare?

Temaårets kommunikation är väsentlig för framgången. Det är ytterst viktigt för synligheten att massmedierna (Yle, MTV, tidningarna osv.) deltar. Kanalerna på sociala medier ska användas effektivt. Det är viktigt att få medborgarna med i kampanjen (t.ex. Ämneskoder och profilbilder, jfr jubileumsåret Finland100). Temaåret måste få uppmärksamhet och nå hela folket. Alla ska kunna identifiera sig i temaåret och uppleva det som sitt.

Temaåret skulle kunna öppnas på internationella tillgänglighetsdagen i maj 2022. Detta inträffar samtidigt som tillgänglighetsdirektivet införs som nationell lag i Finland. Detta vore därför bra tidpunkt att öka medvetenheten om tillgänglighet digitala tjänster. Till beskyddare av temaåret/kampanjen kan väljas en påverkare som profilerat sig inom mänskliga rättigheter, till exempel president Halonen.

Temaårets konkreta resultat skulle bestå av minst en handbok för digitala rättigheter eller en annan motsvarande publikation och ett sammanställt nätverk för digitala rättigheter/kompetenskluster som inlett sin verksamhet. Genom att genomföra temaåret bygger man grunden för även mer långsiktigare åtgärder för bland annat inrättande av eventuella nya organisationer eller skapande av nya uppgifter för befintliga organisationer.

Genomförandet omfattar en opinionsundersökning som mäter hur väl människor känner till de digitala rättigheterna och som genomförs före och efter genomförandet av temaåret. Detta skulle genomföras gärna som en del av en befintlig opinionsundersökning: till exempel Medborgarpulsen som genomförs av Statsrådets kansli och Finlands Näringslivs och Företagarna i Finlands enkäter.

Osäkerheter/risker som hänför sig till förslaget

Om ingen tar på sig ägarskapet kan inte förslaget genomföras. Resurser.

Bilaga 1: Så här gjordes rapporten

Rundbordsworkshoppar 19.5 och 18.6.2021

De grundläggande och mänskliga rättigheterna i det digitala samhället och digitala tjänster behandlas på två workshoppar. Den 19 maj 2021 hölls en omfattande rundabordsworkshop vars mål var att strukturera och sammanfatta de centrala problemen förknippade med de digitala rättigheterna. I workshoppens inledande del deltog cirka 100 personer och i workshopsarbetet cirka 70 personer från ministerier, organisationer och företag.

På workshoppen i maj om digitala rättigheter inleddes diskussionerna av

- europaparlamentariker Sirpa Pietikäinen som i sin roll aktivt tagit ställning till digitaliseringsfrågor
- Sonia Livingstone, professor vid London School of Economics. Hon har sammanställt den nyligen publicerade allmänna kommentaren om digitala rättigheter till konventionen om barnets rättigheter.
- Sameli Mäenpää, OP-gruppens Chief Data Officer och SVP. OP-gruppen publicerade nyligen sin tredje informationsredovisning och deltog i Sitras projekt Rättvis dataekonomi.

Efter inledningarna behandlades problemen förknippade med de digitala rättigheterna ur tre perspektiv:

- Vilka problem är förknippade med medborgarnas och enskilda personers digitala rättigheter?
- Vilka utmaningar är förknippade med EU:s, statens eller myndigheternas verksamhet som behandlar digitala rättigheter?
- Vilka problem gällande digitala rättigheter förekommer i företagens verksamhet?

De centrala problemen förknippade med de digitala rättigheterna som sammanfattades på workshoppen presenteras i rapporten.

Den 18 juni 2021 ordnades en workshop för att utveckla åtgärdsförslag. Workshoppen utgick från det tidigare arbetet från den 19 maj. Centrala problem förknippade med de digitala rättigheterna som sammanfattades på rundbordsworkshoppen. I workshoppen deltog cirka 30 personer från ministerier, organisationer och företag. I workshoppen producerades 20 åtgärdsförslag i tre smågrupper. Av dessa åtgärdsförslag refereras i denna rapport fem helheter som presenteras efter problemen som är förknippade med de digitala rättigheterna.

I arbetsgruppen för mänskliga rättigheter som beredde tillfällena deltog 12 personer. Dessutom producerade arbetsgruppen sammandrag av resultaten från workshopparna och denna rapport. Vid beredningen och genomförandet av workshopparna stöddes gruppen av Innotiimi Oy och QPR Software Oy.

Arbetsgrupp:

Ordförande:

Jussi Kivipuro, UNICEF Finland

Johanna Lindholm Folktinget

Medlemmar:

Eetu Komsu RFV

Marko Latvanen MDB

Viena Rainio RFV

Panu Artemjeff JM

Ilona Salonen SAMS

Marjukka Saarijärvi FM

Nina af Hällström SAMS

Sanna Sinisalo FM

Pirre Laaksonen FM

Organisationer som anmält sig till rundbordsdelen av workshopen den 19 maj 2021:

Regionförvaltningsverket RFV

Ohjelmisto- ja e-Business ry

Apuomena ry

OP-Tjänster Ab

Avaava Digital Oy

Undervisnings- och kulturministeriet

Pensionstagarnas centralförbund

Rädda Barnen rf

Finlands näringsliv rf

Norra Karelen landskapsförbund

Elisa Abp

Profindex

Esbo stad

Retina Ry

F-Secure Abp

SAMS - Samarbetsförbundet kring funktionshinder

FDUV

rf

Finans Finland

Sininauhaliitto

Folkhälsan.

Sitra

Folktinget

Social- och hälsovårdsministeriet

Gofore Abp

Finlands Kommunförbund Rf

Helsingfors universitet

Unicef Finland

Östra Finlands universitet

Företagarna i Finland

Kehitysvammaisten Tukiliitto

Finland-Samfundet rf

Kehitysvammaliitto ry

Tammerfors universitet

FPA

Teknologiska forskningscentralen VTT

Kuluttajaliitto – Konsumentförbundet ry

TIEKE Tietoyhteiskunnan kehittämiskeskus ry

Finska Hörsel förbundet rf

Tietoniksi Oy

Finlands Dövas Förbund rf

Dataombudsmannens byrå

Marthaförbundet rf

Utrikesministeriet

Sällskapet för medieföstran rf

un/known Oy

Mesensei Oy

Finansministeriet

Moniheli ry

Centralförbundet för de gamlas väl

MyData Global ry

Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto VALLI ry

Synskadades förbund rf

Rundradion

Nordea Abp